

ЗМІНА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОЦЕСУ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ

Молодь, яка йде в третє тисячоліття, як частина людського суспільства, в першу чергу пов'язана з тими тенденціями, які характеризують це суспільство в цілому.

Серед різноманітних тенденцій провідною є персоналістсько - екзистенційна. Започаткована ще в філософії серця Блеза Паскаля, Григорія Сковороди, Памфіла Юркевича, розгорнута в екзистенційних системах М.Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю, ця тенденція в наші дні реалізувалася в новому постмодерністському світобаченні, основним змістом якого є ствердження інтерсуб'єктивності комунікативної філософії, (представленої в першу чергу іменами К.-О.Апеля, В.Кульмана, Д.Бюглера, Ю.Хабермаса). При цьому акцент падає не стільки на зовнішню взаємодію між людьми, скільки на внутрішню орієнтацію людської особистості.

Як зазначає відомий дослідник цієї теми німецький філософ та політолог Петер Козловські – відбувається перехід від “відносної самості, як функції суспільства” до, пов'язаної з “економічно - технічним” принципом (прийняття) рішень; від “технократизму” до “соціокультурного” принципу (прийняття) рішень – “антропоморфізму” [1, 117, 46]. А це, в свою чергу, викликає і такі зміни: етика господарства “завдяки механіці господарства стає лишньою в допостмодерністській системі А от в новій системі економічного розвитку вона стає “необхідною” [1, 156].

Головною причиною цього є взаємопроникнення мистецтва та

економіки.

Виходячи з вищезначеного, можна вивести певні особливості подальшого становлення нових суспільних цінностей.

Відбувається відхід від давніх принципів людської агресивності та насильства. Разом з тим концепція “сильної особистості”, свого часу достатньо послідовно сформульована в працях Ф. Ніцше і широко представлена в культурі XIX – XX століття, включаючи творчість І. Франка, О. Кобилянської, Лесі Українки, отримує “нове дихання”. Ця концепція стає виразником нової “самості”, сповненої відповідальності за своє, або буття в усьому розмаїтті його самовиявлення.

Зрештою, це далеко не лінійний процес. Спираючись на визначальні для даного суспільства, культурні, політичні, правові, моральні цінності, відбувається виховання людської особистості, що здатна вписатися в це суспільство. Але коли б цей процес відбувався так, як здавна і майже до сьогодні звикли розуміти його – “чим більше вкладеш, тим більше отримаєш”, то людство ніколи б не вийшло за рамки традиціоналізму. А воно ж перебуває у вічному процесі пошуку, і цей процес, як відомо, значно прискорився в наші дні, що в свою чергу спирається на небачену активізацію суб’єктивного фактору. Нелінійність, розрив традицій, поява нових факторів – те, що визнавалося у філософії, позитивною стороною буття; ірраціональність, що становить основу будь-якого творчого процесу, знайшла певне підтвердження в творах бельгійського вченого Іллі Пригожина. Синергетика, запропонована ним, обстоює концепції, які певною мірою торкаються і людського буття. В першу чергу це визнання того, що у всіх стабільних системах обов’язково є так звані фрактальні об’єкти або множини, які здатні до самоорганізації. Останнє і надає будь-якій стабільності нестійкості, випадковості, що і завершується так званою біфуркацією – виникненням очікування, незапланованих явищ і подій. А це, в свою чергу, набуваючи резонансного впливу, сприяє виходу системи на атрактор, тобто власну лінію розвитку.

Кожне окреме буття можна віднести до такої системи, що самоорганізується, саморозвивається, яка, з одного боку, прагне до

стабільності а, з іншого, здатна до її порушення, ломки, створення різних атракторів.

Так і хочеться згадати Сквородинські макрокосм та мікрокосм. Не вдаючись в детальний аналіз фрактальних елементів системи мікрокосму, можна, та і варто, виділити ті зміни, які торкаються, в першу чергу, моральної орієнтації людської особистості, як вирішально - дійової в наш час.

В інформаційному документі, Міжнародної комісії з питань освіти "Освіта та навчання в ХХІ столітті" такі старі орієнтації як орієнтація на: перевагу матеріальних цінностей; споживання будь-якою ціною; людей і відповідну працю, роботу, як засіб вижити; агресію, змагання; панування над природою; схиляння перед технологією; гігантизм, централізацію діяльності" [2, 9].

Значною мірою ці цінності відповідали не лише потребам капіталістичного суспільства, але й радянського, якому потрібна була людина, підпорядкована чужій волі, і, для якої найнебезпечнішими цінностями були самостійність та критичність. Останні, як відомо, повинні бути нерозривно пов'язані з високим рівнем культурного розвитку, основу якого складають гуманітарні знання.

В наші дні ситуація змінилася. Адже в провідних країнах Європи та інших регіонах нова орієнтація стає метою виховання: "духовних цінностей, які розглядаються як матеріальне надбання; ... праці, відповідної до здібностей людей; праці, що винагороджує саму себе; кооперації, солідарності; гармонії ... з природою, гуманізму, децентралізації операцій" [2, 12].

Розвиваючи цю думку, професор філософії педагогіки лондонського університету Джон Уайт пропонує відмовитися від тих моральних принципів, які регулюють поведінку людей в цілому та молоді зокрема "... Молоді люди формуються в оточенні, де мораль розглядають як набір зовнішніх правил і норм поведінки, які повинні (невідомо як) стати їхніми внутрішніми, принципами. То чи варто дивуватися тому, що останнього не відбувається і після закінчення школи, зайнявшись власною кар'єрою, чи, живучи бездіяльно, вони підкоряються цим вимогам (особливо тим із них, які усталені в законах), але лише через

необхідність” [3, 184].

Такий принцип, як відомо, був започаткований християнством і отримав достатньо ґрунтовну аргументацію в кантпівському “категоричному імперативі”. В умовах же постмодерністського світобачення цей принцип менше відповідає потребам сьогодення, ніж платонівсько - аристотелівський, який стверджує, що предметом головної турботи людини повинно бути власне буття.

Звичайно, багато хто може заявити, що турбота про власний добробут може перетворити молоду людину в жорстокого егоїста. Запобігання цьому – розширення у дитини та молодій людині розуміння їх благополуччя, яке залежить від добробуту інших людей.

А основою такого розуміння може бути лише поглиблення самопізнання, коли створення ціннісних орієнтацій нерозривно пов’язане з усвідомленням власних бажань, їх ієрархічної взаємозалежності.

Професор Уайт зазначає, що “для цього потрібні знання історії свого народу, бо найважливіші наші бажання зумовлені культурним оточенням. Це не тільки дасть молоді можливість реалізувати свободу вибору, але й зміцнить, уже іншим способом, переплетіння її власного благополуччя з благополуччям тих, хто живе поруч” [3, 192]. Тобто, досягається певна рівновага, гармонія між особистим та суспільним, формується альтруїстична установка.

Основним же шляхом у вихованні нової орієнтації особистості є шлях формування ієрархії бажань, тобто психологічних спрямувань (мотивацій), що, як відомо, лежать в основі вольової діяльності. Ось ця ієрархія: бажання мати певну фізичну насолоду; бажання запобігати злу в найрізноманітніших його формах – від фізичного болю і до різних моральних та професійних невдач, бажання мати близьких людей, рідних, спілкуватися з іншими людьми, допомагати їм. Для громадянина держави необхідно формування бажань, пов’язаних з виконанням різних соціальних ролей. І нарешті, бажання займатися діяльністю заради неї самої, починаючи з практично - професійної, спортивної, музичної та інших.

В програмі, висунутій англійським філософом педагогіки, звертає на себе увагу його зауваження про виникнення конфліктних ситуацій, які можливо врегулювати шляхом вироблення певних ціннісних орієнтацій. Так, якщо в молодому віці слід навчати регуляції фізичних бажань, а також виховувати бажання любові до ближніх, то це стане в майбутньому основою для вироблення любові до тієї держави та свого народу, до якої належить і сам суб'єкт. На психологічній основі любові формуються такі моральні якості, як смливість, поміркованість, вірність, постійність та інші. Зрештою, все це концентрується навколо Арістотелівського принципу розважливості, як уміння діяти самостійно та відповідально. Це і є втілення мудрості.

Всі ці положення можна прийняти, хоча важливою умовою досягнення результатів виховання нової орієнтації є, в період отримування освіти, спілкування з тими, хто є провідниками самого освітнянського процесу, тобто з викладачами. "Вирішальна роль, - читаємо ми в документі, прийнятому Міжнародною комісією, - в майбутній освіті відводиться викладачам. Реформи часто не реалізуються тому, що занадто багато вчителів не приймають їх. Деякі вчителі є "дримотними вбивцями", тими, яких Альдо Хакслі називав "поганими творцями", чії недоліки здатні вплинути на ціле життя та долю. Суспільства майбутнього зобов'язані приділити найпильнішу увагу талантам та здібностям до викладання, тому що це одна із основоположних якостей для ментального та морального здоров'я викладачів. Освіта здатна змінювати культуру, але тільки після того, як зміняться ті, хто є її носієм" [2, 24].

Однак, крім вихователів, які прямо виходять на проблеми формування нових ціннісних орієнтацій молоді, в цей процес фактично ввімкнене все суспільство. А це, в свою чергу, потребує активної науково - теоретичної та конкретно - практичної розробки проблем виховання на різних рівнях роботи з молоддю.

Література

1. Козловски П. Культура постмодерна. - М., 1997.
2. Education and learning for the 21 st. century: a priori agenda. Information paper for the international commision on education for the 21 st. century.

1st version June 1992. Освіта та навчання в ХХІ столітті. Доповідна записка Інформаційний документ для Міжнародної комісії з освіти на ХХІ ст

3. Уайт Дж. Цілі соціального виховання особистості // Філософська і соціологічна думка. – 1995, № 9 - 10.